

Annelerin covid-19 korkusunun okul öncesi çocuklarda kızgınlık/saldırganlık, sosyal yetkinlik ve kaygı davranışları üzerindeki etkisinde annenin ebeveynlik tutumunun aracı etkisinin incelenmesi

An investigation of the mediator effect of mothers' parenting attitude on the impact of mothers' fear of covid-19 on anger/aggression, social competence and anxiety behaviors in preschool children

Hilal Şişman¹, Z. Deniz Aktan²

Makale Geçmişi

Geliş : 12 Mart 2023
Düzeltilme : 26 Ağustos 2023
Kabul : 26 Aralık 2024

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Article History

Received : 12 March 2023
Revised : 26 August 2023
Accepted : 26 December 2024

Article Type

Research Article

Öz: Bu araştırma, annelerin Covid-19 korkusu ile okul öncesi çocukların kızgınlık/saldırganlık, sosyal yetkinlik ve anksiyete/içe dönüklük davranışları arasındaki ilişkide annelerin ebeveynlik tutumlarının aracı etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma örneklemini özel ve devlet anaokuluna giden 140 okul öncesi çocuk sahibi ve Covid-19 geçirmemiş anneden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler Covid-19 Korkusu Ölçeği, Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeği, Ebeveyn Tutum Ölçeği ve Sosyodemografik Bilgi Formu aracılığıyla uygun örneklem yöntemi ile çevrim içi ortamda toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilere göre otoriter ebeveynlik tutumunun ve aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunun, annelerin Covid-19 korkusu ile çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları arasındaki ilişkide tam aracılık ettiği bulunmuştur. Bulgular doğrultusunda, araştırma annelerin Covid-19 korkusu ile çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları ilişkisinin annelerin otoriter ve aşırı koruyucu ebeveynlik tutumları aracılığıyla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Pandemi sürecinde ebeveynlik tutumlarının aracı etkisine yönelik yapılan araştırmaların kısıtlılığı göz önüne alındığında bu araştırma literatüre ve bu kapsamda klinik çerçevede tedavi planlarına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 korkusu, ebeveynlik tutumları, anksiyete/içe dönüklük, kızgınlık/saldırganlık, sosyal yetkinlik

Abstract: This study aims to examine the mediating effect of mothers' parenting attitudes on the relationship between mothers' fear of Covid-19 and preschool children's anger/aggression, social competence, and anxiety/introversion behaviors. The research sample consisted of 140 mothers who have pre-school children who attended a private or public kindergarten and have not had Covid-19 previously. The data obtained from participants were collected online using the Covid-19 Fear Scale, Social Competency and Behavior Rating Scale, Parenting Attitude Scale and Sociodemographic Information Form. The data suggested that authoritarian parenting attitude and overprotective parenting attitude fully mediated the relationship between mothers' fear of Covid-19 and children's anxiety/introversion behaviors. Despite the limitation of the research on the mediating effect of parenting attitudes on children's behaviors during pandemic is scarce this research contributes to the literature by highlighting the importance of the parenting attitudes and contribute to the treatment.

Keywords: Fear of covid-19, parenting attitudes, anxiety/introversion, anger/aggression, social competence

DOI: 10.24130/eccdjecs.1967202482512

¹ FMV Işık Üniversitesi, Psikoloji Ana Bilim Dalı, hilalsisman34@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6783-5745

² FMV Işık Üniversitesi, Psikoloji Ana Bilim Dalı, deniz.aktan@isikun.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1757-2024

SUMMARY

Introduction

In the researches conducted within the scope of Covid-19 during the pandemic process, it is seen that there is an increase in the severity of anxiety and aggression in the Covid-19 process, but it is reported that the increased intensity of anxiety also increases the severity of aggression (Florek et al., 2021). Since the early childhood period is the stage in which many skills and developmental experiences are acquired (Karoglu & Unuvar, 2017), the effect of this process on children's behavior is one of the subjects that are curious. Studies focusing on parental relationships, which are the building blocks of early childhood, and the effect of fear of Covid-19 on children are also among these literature studies (Ghosh et al., 2020; Kuno & Sampige, 2021). According to Gosh et al. (2020), quarantine in homes and institutions with the pandemic brings more psychological difficulties than the physical pain caused by the virus. It has been seen that the closure of schools, lack of activity/activity opportunities, financial and security concerns disrupt the normal life style of children and cause psychological difficulties. According to Frank et al. (2021), it was found that Covid-19 causes psychological stress in parents and that parenting stress is an important predictor of both parental anxiety and psychological distress. Thus, it is seen that parents' fear of Covid-19 negatively affects parenting attitudes as in other anxiety and phobic disorders and therefore the relationships that parents establish with their children.

It is seen that parenting attitudes have a significant effect on shaping children's perception of the world, emotions, behaviors and social competencies (Iyı & Coban, 2019; Yenidede, 2018). According to the research of Colder, Lochman and Wells (1996), anxious children exposed to low parental attention and harsh discipline have a high level of aggression; It has been reported that children exposed to harsh discipline or excessive parental attention have high levels of depressive symptoms.

In addition to all these, it is thought that the mother's fear of Covid-19 will also affect the mother's parenting attitudes, because there are studies in the literature showing that mother anxiety has negative effects on the mother's parenting attitude (Cıkrıkçı, 2020; Nazlıoğlu, 2019). However, during the pandemic process, studies investigating the effect of fear of Covid-19 on mother's parenting attitude are limited and there is no study on the mediator effect. Therefore, this study will make an important contribution to the literature as it is one of the first studies that examines how the fear of Covid-19 reflects on parenting attitudes and conducted through mediation.

Method

The research sample consisted of 140 mothers who have pre-school children who attended a private or public kindergarten and have not had Covid-19 previously. The data obtained from participants were collected online using the Covid-19 Fear Scale, Social Competency and Behavior Rating Scale, Parenting Attitude Scale and Sociodemographic Information Form.

In this study, mediator variable analysis was performed with the linear hierarchical regression method to measure the effect of mother's parenting attitudes on the relationship between the fear of Covid-19 of mothers, anger/aggression, social competence and anxiety behaviors in preschool children. The conditions stated by Baron and Kenny (1986) were met for mediator variable analysis.

Results

The data suggested that authoritarian parenting attitude and overprotective parenting attitude fully mediated the relationship between mothers' fear of Covid-19 and children's anxiety/introversion behaviors.

In the first model, when the mediating effect of authoritarian parenting attitude is included in the analysis, it is seen that it loses its significance at the marginal value ($\beta=.164, p\geq 0,051$). At this point, the Sobel Z test was performed to test the significance. According to the results of the Sobel Z Test analysis, it was determined that the authoritarian parenting attitude had a significant full mediator effect in the relationship between mothers' fear of Covid-19 and the anxiety/introversion behaviors of children (Sobel $z=1.96, p\leq 0.05$).

In the second mediator effect model, when the effect of overprotective parenting attitude on children's anxiety/introversion behaviors was controlled, the effect of fear of Covid-19 on children's anxiety/introversion behaviors, which was significant in the first step ($\beta=.227, p\leq 0,05$), lost its significance ($\beta=.123, p>0.05$). Accordingly, it seems that overprotective parenting attitude has a full mediator role in the effect of mothers' fear of Covid-19 on their children's anxiety/introversion behaviors.

Conclusion and Discussion

As a result, it was found that mothers' authoritarian parenting attitude and overprotective parenting attitude had a significant full mediator effect between mothers' fear of Covid-19 and children's anxiety/introversion behaviors. The information obtained will contribute to the literature in order to make sense of the impact of the Covid-19 pandemic process and parenting attitudes on the behavior of preschool children.

Although most of the hypotheses of this study have been confirmed, there are some limitations of this study. These; is that the research covers only early childhood, is done with mothers, and includes mothers who have not had Covid-19. Considering the information obtained and the limitations of the research, future studies may carry out the study with different age groups. Mothers who had Covid-19 were not included in the sample in order to avoid any confounding variable on fear of Covid-19 within the scope of the study, but a cross-group study with mothers with and without Covid-19 in future studies may contribute to the literature from another perspective.

Finally, this research focused on the mother-child relationship, as mothers could be reached more easily due to limited time. However, by emphasizing that the mother is not the only caregiver in the parent-child relationship, it is recommended to conduct studies on fathers in future studies.

GİRİŞ

Pandemi sürecinde Covid-19'a dair yapılan araştırmalara bakıldığında, Covid-19 sürecinde kaygı ve saldırganlığın şiddetinde bir artış olduğu bulunmakla birlikte artan kaygı yoğunluğunun saldırganlığın şiddetini de artırdığının raporlandığı görülmektedir (Florek et al., 2021). Erken çocukluk dönemi birçok becerinin ve gelişimsel deneyimin edinildiği evre olması dolayısıyla (Karoğlu ve Ünüvar, 2017) bu sürecin çocukların davranışlarına yönelik etkisi merak edilen konulardan biridir. Erken çocukluk döneminin yapı taşı olan ebeveyn ilişkileri ve Covid-19 korkusunun çocuklar üzerindeki etkisine odaklanan çalışmalar da söz konusu literatür çalışmaları arasında yer almaktadır (Frankel, Kuno ve Sampige, 2021; Ghosh et al., 2020). Gosh ve ark. (2020) yaptığı araştırmaya göre pandemiyle birlikte evlerde ve kurumlarda karantinaya alınmanın virüsün sebep olduğu fiziksel acılardan daha çok psikolojik zorluk getirdiğini öne sürmektedir. Okulların kapanması, etkinlik/aktivite olanaklarının olmaması, maddi kaygı ve güvenlik kaygısının çocukların olağan yaşam tarzını bozup psikolojik zorlanmalar meydana getirdiği görülmüştür. Frank ve arkadaşlarının (2021) yaptığı araştırma sonucunda ise Covid-19'un ebeveynlerde psikolojik strese sebep olduğu ve ebeveynlik stresinin hem ebeveyn kaygısının hem de psikolojik sıkıntının önemli bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur, böylece ebeveynlerin Covid-19 korkusunun diğer kaygı ve fobik bozukluklarda olduğu gibi ebeveynlik özelliklerini ve dolayısıyla ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları ilişkileri de olumsuz etkilediği görülmektedir.

Çocukların dünyayı algılayışlarını, duygularını, davranışlarını, sosyal becerilerini şekillendirme noktasında ebeveyn tutumlarının anlamlı etkilere sahip olduğu görülmektedir (İyi ve Çoban, 2019; Yenidede, 2018). Colder, Lochman ve Wells'in (1996) yaptığı araştırmaya göre düşük ebeveyn ilgisine ve sert disipline maruz kalan kaygılı çocukların saldırganlık düzeyinin yüksek olduğunu; sert disipline ya da ebeveynlerin aşırı ilgisine maruz kalan çocukların depresif semptomlarının yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Tüm bunların yanı sıra, annenin Covid-19 korkusunun annenin ebeveynlik tutumlarına da etki edeceği düşünülmektedir, çünkü literatürde anne kaygısının annenin ebeveynlik tutumuna olumsuz etkileri olduğunu gösteren çalışmalar vardır (Çıkrıkçı, 2020; Nazlıoğlu, 2019). Fakat Covid-19 döneminde, Covid-19 korkusunun annenin ebeveynlik tutumunu ne derece etkileyeceğini araştıran çalışmaların sınırlı olduğu görülmekte ve aracı etki üzerinden bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma hem Covid-19 korkusunun ebeveynlik tutumuna nasıl yansıdığını inceleyen hem de aracılık üzerinden yapılan ilk çalışmalardan biri olması özelliğiyle literatüre önemli bir katkı sunacaktır.

Bu araştırmanın amacı annelerin Covid-19 korkusunun okul öncesi çocuklarda kızgınlık/saldırganlık, sosyal yetkinlik ve kaygı davranışları üzerindeki etkisini araştırmakla birlikte bu etki içerisinde annenin ebeveynlik tutumunun aracı etkisini incelemektir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırma örneklemini 49-79 ay arasında çocuk sahibi ve Covid-19 geçirmemiş 140 anneden oluşmaktadır. Çalışmaya katılım uygun örnekleme yöntemiyle olmuştur. Araştırma kapsamında cinsiyet dağılımında 68 kız çocuğu, 72 oğlan çocuğu yer almaktadır. Çalışmanın işleme kriteri, okul öncesi eğitime devam eden bir çocuğa sahip anne olmak ve daha önce Covid-19 geçirmemiş olmak, çünkü zaman içerisinde kaygı ve stres düzeyleri Covid-19 geçirmiş kişiler için azalırken, Covid-19 geçirmemiş kişiler için aynı kalmaktadır (Karaköse Çelik, 2020); dışlama kriterleri ise anne ya da çocukta herhangi bir nörolojik tanı/rahatsızlığa sahip olanlar, psikolojik/psikiyatrik destek alanlar ve Covid-19 geçirenler olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Sosyodemografik Bilgi Formu

Sosyodemografik bilgi formu ebeveyn tarafından doldurulacak olup örneklem içindeki çocukların cinsiyeti, doğum tarihi, kardeş sayısı, okul öncesi kurum türü, anne/baba sağ olma durumu, ebeveynlerin yaşı, medeni durumu, öğrenim düzeyi, çalışma durumu ve şekli, sosyoekonomik durumu ve çocukların/ebeveynlerin herhangi bir nörolojik/psikiyatrik tanıya sahip olup olmadığı gibi bilgilerin istendiği açık ve kapalı uçlu soruları içermektedir.

Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği (SYDD-30)

Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği, LaFreniere ve Dumas (1996) tarafından geliştirilen Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeği temel alınarak Feyza Çorapçı, Nazan Aksan, Duygu Arslan-Yalçın, Bilge Yağmurlu (2010) tarafından Türk örneklemine uyarlanmıştır. Ölçek, 31-73 aylık çocukların davranış ve duygu düzenleme becerisini ebeveyn ya da öğretmen değerlendirmesi ile ölçmektedir. Kızgınlık-Saldırganlık (KS), Sosyal Yetkinlik (SY) ve Anksiyete/İçedönüklük (Aİ) alt boyutlarından oluşmaktadır. KS alt ölçeği için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .87, SY alt ölçeği için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .88, Aİ alt ölçeği için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .84 olarak belirtilmiştir. Bu araştırma kapsamında elde edilen

güvenirlik analizi sonucunda Cronbach alpha değerleri kızgınlık/saldırganlık alt boyutunda .78, sosyal yetkinlik alt boyutunda .78, anksiyete/içe dönüklük alt boyutunda ise .67 bulunmuştur.

Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)

Ebeveyn Tutum Ölçeği Evren Karabulut Demir ve Gül Şendil (2008) tarafından oluşturulmakla birlikte, 2-6 yaş arasındaki çocukların ebeveynlerinin çocuklarını yetiştirme sürecinde sergiledikleri ebeveynlik tutumlarını ölçmektedir. Ölçek; Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin verici ebeveynlik tutumları olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5-“Her zaman böyledir”, 1-“Hiçbir zaman böyle değildir” olmak üzere 5’li likert tipi puanlamadan oluşmaktadır. Yüksek puan o alt boyutun özelliklerini sergilediği anlamına gelmektedir. “Demokratik” alt boyutu için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .83, “Otoriter” alt boyutu için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .76, “Aşırı Koruyucu” alt boyutu için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .75, “İzin Verici” alt boyutu için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .74 olarak belirtilmektedir. Bu araştırma kapsamında elde edilen güvenilirlik analizi sonucunda ebeveynlik tutumları Cronbach alpha değerleri demokratik alt boyutunda .81, otoriter alt boyutunda .68, aşırı koruyucu alt boyutunda .78 ve izin verici alt boyutunda .77 olarak elde edilmiştir.

Covid-19 Korkusu Ölçeği

Covid-19 Korkusu Ölçeği Ladikli v.d., 2020 tarafından Ahorsu ve arkadaşlarının (2020) oluşturduğu Covid-19 Korku Ölçeğinin Türkçe adaptasyonu olarak oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenilirlik çalışmasında Cronbach alpha değeri .86 olarak bulunmuş, Türkçe-İngilizce formu arasındaki korelasyon katsayısının .87 olduğu raporlanmıştır. Ölçek maddeleri 0 (kesinlikle katılmıyorum)- 4 (kesinlikle katılıyorum) arasında tek puan olarak puanlanmakta ve ters madde bulunmamaktadır. Ölçekte alınan puan ne kadar yüksekse Covid-19 korkusu o kadar yüksek demektir. Bu araştırmadan elde edilen güvenilirlik analizi sonucunda ise Cronbach alpha değeri .84 olarak bulunmuştur.

İşlem

Araştırmada nicel yaklaşımla kesitsel araştırma deseni kullanılmıştır. Kesitsel araştırma iki ve daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi tek seferde ölçümleyebilmektedir (Akçınar, 2020). Bu araştırma kapsamında annelerin Covid-19 korkusunun çocukların kızgınlık/saldırganlık, sosyal yetkinlik ve kaygı davranışları arasındaki ilişkide ebeveynlik tutumlarının aracı rolünü analiz edilmiştir. Araştırmanın yordanan değişkeni çocukların kızgınlık/saldırganlık, sosyal yetkinlik ve kaygı

davranışları, yordayıcı değişkenleri annelerin Covid-19 korkusu ve aracı değişkeni ise annelerin ebeveynlik tutumları olarak belirlenmiştir. Veri toplama süreci öncesinde çalışma kapsamında kullanılacak ölçeklerin kullanım izinleri Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını yapan araştırmacılardan alınmıştır. Çalışma için gerekli ölçekler ve formlar “Google Form” üzerinden online ortamda doldurulmaya hazır hale getirilmiştir. Online ortamda oluşturulan ölçek ve formlara dair bağlantı linkleri katılımcılara sosyal medya aracılığı ile iletilmiş ve ölçeklerin doldurulması yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

Veri Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, IBM SPSS Statistics 20.0 Programı ile analiz edilmiştir. Çalışmada yer alan bu değişkenlerin ilişkilerini analiz etmek amacıyla 2 kategorili değişkenler için t-testi, 3 ve üzeri kategorili değişkenler için ANOVA kullanılmıştır. Annelerin Covid-19 korkusunun okul öncesi çocuklardaki kızgınlık/ saldırganlık, sosyal yetkinlik ve kaygı davranışları arasındaki ilişkide annenin ebeveynlik tutumlarının etkisini ölçmek için ise Doğrusal hiyerarşik regresyon yöntemi ile aracı değişken analizi (medyator) yapılmıştır. Aracı değişken analizi için Baron ve Kenny (1986)’nin belirttiği şartların sağlanıp sağlanmadığı incelenmiştir.

Etik Konular

Bu çalışma, FMV Işık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı Etik Kurul Alt Komisyonu tarafından 16.12.2021 tarihinde onaylanmıştır. Çalışmada katılımcıların gönüllü olarak yer aldığını gösteren bilgilendirilmiş onam formu alınmış, katılımcıların mahremiyeti ve gizliliği korunmuş, kimlik bilgileri saklı tutularak bulgular yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır. Çalışmada katılımcılar açısından herhangi bir risk bulunmamaktadır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde annenin Covid-19 korkusu, ebeveynlik tutumları ve çocukların sosyal yetkinlik ve davranışları arasındaki ilişkilere odaklanılmıştır. Ebeveynlik tutumları kapsamında demokratik, otoriter, izin verici ve aşırı koruyucu ebeveynlik tutumları ayrı ayrı değerlendirilmekte birlikte, çocukların sosyal yetkinlik ve davranışları kızgınlık/saldırganlık (ks), anksiyete/içe dönüklük (ai) ve sosyal yetkinlik (sy) olarak ayrı ayrı Pearson Korelasyon analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü’ye (2019) göre korelasyon analizinde ilişkinin gücü 0,01-0,29 arası zayıf; 0,30-0,69 arası orta; 0,70-0,99 arası güçlü olarak belirlenmiştir. Tablo 1’de

ana değişkenlere dair ilişkiler yer almaktadır. Tablo 1 göz önüne alınarak detaylı bulgular alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

Tablo 1. Annelerin covid-19 korkusu, ebeveynlik tutumları ve çocukların sosyal yetkinlik ve davranışları arasındaki ilişki

,	C19	SY	KS	Aİ	DE	OE	KE	İE
Covid-19 korkusu (C19)	1							
Sosyal yetkinlik (SY)	-,071	1						
Kızgınlık/saldırganlık (KS)	,101	-,407**	1					
Anksiyete/ içe dönüklük (Aİ)	,272**	-,393**	,317**	1				
Demokratik ebeveynlik (DE)	-,099	,326**	-,129	-,188*	1			
Otoriter ebeveynlik (OE)	,240**	-,243**	,411**	,220**	-,307**	1		
Koruyucu ebeveynlik (KE)	,366**	-,065	,113	,206*	,049	,148	1	
İzin verici ebeveynlik (İE)	,108	-,071	,306**	,146	-,092	,269**	,213*	1

*p≤.05, **p≤.01, *** p≤0.001

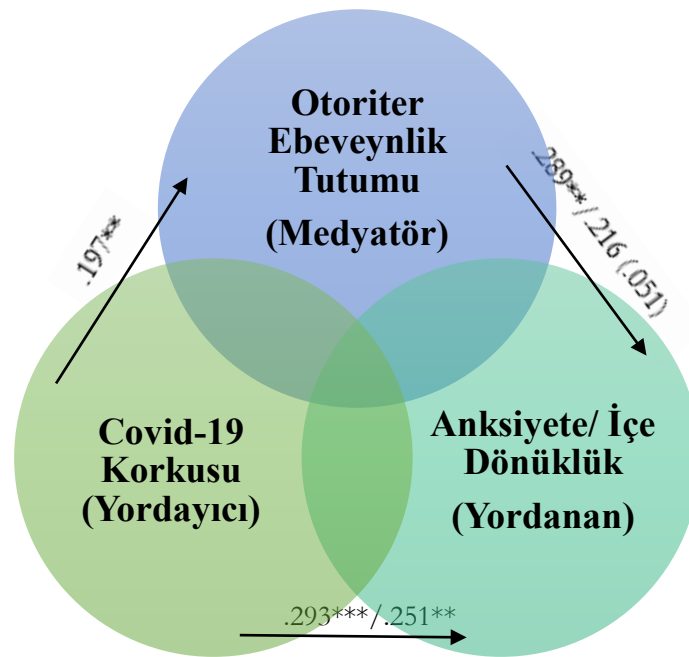
Tablo 1'e göre annelerin Covid-19 korkusu ile çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları arasında pozitif yönde, zayıf düzeyde ($r=.272$, $p<.01$), otoriter ebeveynlik tutumu arasında pozitif yönde zayıf düzeyde ($r=.240$, $p<.01$), aşırı koruyucu ebeveynlik tutumu arasında pozitif yönde orta düzeyde ($r=.366$, $p<.01$) anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

Demokratik ebeveynlik tutumu ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri arasında pozitif yönde, orta düzeyde ($r=.326$, $p<.01$), anksiyete/içe dönüklük davranışları arasında negatif yönde, zayıf düzeyde ($r=-.188$, $p<.05$) anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Otoriter ebeveynlik tutumu ile çocukların sosyal yetkinlik davranışları arasında negatif yönde, zayıf düzeyde ($r=-.243$, $p<.01$), kızgınlık/saldırganlık davranışları arasında pozitif yönde, orta düzeyde ($r=.411$, $p<.01$), anksiyete/içe dönüklük davranışları arasında pozitif yönde, zayıf düzeyde ($r=.220$, $p<.01$) anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Aşırı koruyucu ebeveynlik tutumu ile çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları arasındaki ilişki ele alındığında pozitif yönde, zayıf düzeyde ($r=.206$, $p<.05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İzin verici ebeveynlik tutumu ile çocukların kızgınlık/saldırganlık davranışları arasında ise pozitif yönde, orta düzeyde ($r=.306$, $p<.01$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Baron ve Kenny'e (1986) göre aracılık modellemesinde modelde yer alan tüm değişkenler arası anlamlı ilişkiler olması ön şartı bulunduğundan, yukarıdaki tablo göz önünde bulundurularak sadece iki aracı model oluşturulmuştur. İlk modelde yordayıcı değişken annelerin Covid-19 korkusu iken,

yordanan değişken çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları olarak belirlenmiş ve aracı değişken olarak da otoriter ebeveynlik tutumu analizlere eklenmiştir. İkinci modelde ise Annelerin Covid-19 korkusu yine yordayıcı değişken olarak belirlenirken, çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları yordanan değişken ve aşırı koruyucu ebeveynlik tutumu ise aracı değişken olarak belirlenmiştir.

Annelerin Covid-19 Korkusu ve Çocukların Anksiyete/İçe Dönüklük Davranışları Arasındaki İlişkide Annenin Otoriter Ebeveynlik Tutumunun Aracı Etkisinin İncelenmesine Dair Bulgular

Şekil 1. Annelerin Covid-19 Korkusu ve Çocukların Anksiyete/İçe Dönüklük Davranışları Arasındaki İlişkide Otoriter Ebeveynlik Tutumunun Aracı Etkisi

Otoriter ebeveynlik tutumunun medyatör etkisine yönelik oluşturulan şema Şekil 1’de yer almaktadır. Değişkenlere dair detaylı bilgiler aşağıda, Tablo 2’de detaylı olarak ele alınmaktadır.

Tablo 2. Çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları üzerinde annelerin covid-19 korkusunun yordayıcı etkisinde otoriter ebeveynlik tutumunun aracı rolü

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler	B	SE	B	t	p
Adım 1 Covid-19 korkusu	Anksiyete/içe dönüklük	.293	.088	.272	3.322	.001
Adım 2 Covid-19 korkusu	Otoriter ebeveynlik	R=.272, R ² =.074, F=11.033***	.197	.240	2.903	.004
Adım 3 Otoriter ebeveynlik	Anksiyete/içe dönüklük	R=.240, R ² =.058, F=8.429**	.289	.220	2.651	.009
Adım 4 Otoriter ebeveynlik (aracı)	Anksiyete/içe dönüklük (bağımlı)	R=.220, R ² =.048, F=7.026**	.216	.164	1.967	.051
Covid-19 Korkusu (otoriter ebeveynlik kontrol edildiğinde)		.251	.090	.233	2.786	.006
		R=.315, R ² =.099, F=3.870*				

*p≤.05, **p≤.01, *** p≤0.001

Tablo 2 göz önüne alındığında, temel hipotezlerin incelendiği bu bölümde yordayıcı değişken olan Covid-19 korkusunun yordanan değişken olan çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları üzerinde anlamlı etkisi olup olmadığına bakmak adına regresyon analizi yapılmıştır. Bulgular doğrultusunda Covid-19 korkusunun çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışlarını anlamlı düzeyde yordadığı ($\beta=.272$, $p\leq 0,05$) ve varyansın %7'sini açıkladığı görülmektedir.

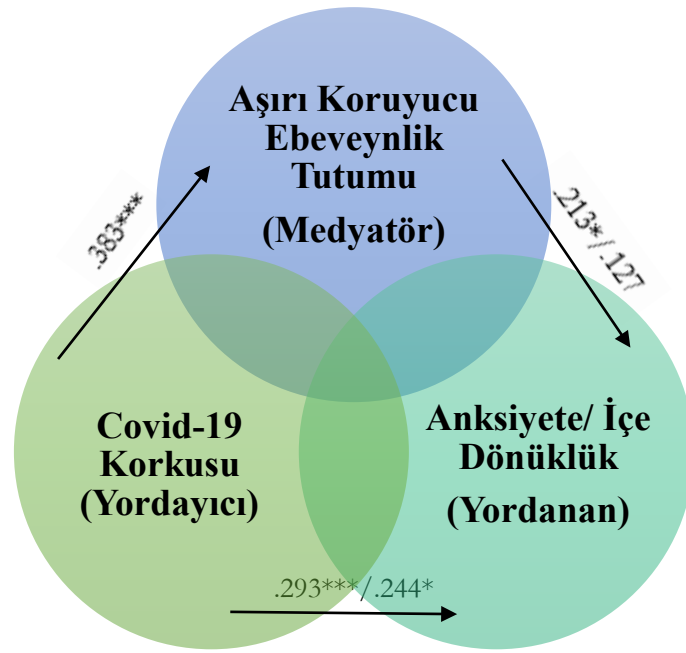
Bir sonraki adıma geçildiğinde yordayıcı değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisinin anlamlı olup olmadığı incelenmiş ve regresyon analizi yapılmıştır. Çıkan sonuçlara göre Covid-19 korkusunun otoriter ebeveynlik tutumunu anlamlı düzeyde yordadığı ($\beta=.240$, $p\leq 0,05$) ve varyansın %6'sını açıkladığı görülmektedir.

Üçüncü adımda ise otoriter ebeveynlik tutumunun çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiş ve bulgulara göre otoriter ebeveynlik tutumunun çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları için anlamlı bir yordayıcı olduğu ($\beta=.220$, $p\leq 0,05$) ve varyansın %5'ini açıkladığı görülmektedir.

Son adımda ise, Covid-19 korkusu ile çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları arasındaki ilişkide otoriter ebeveynlik tutumunun aracılık rolüne ilişkin yapılan regresyon analizinde Baron ve Kenny (1986)'nin belirlediği kriterlere göre aracı etkiden söz edebilmek için aracı değişken analize

dahil edildiğinde yordayıcı bağımsız değişkenin yordayıcılığının ya ortadan kalkması (tam aracılık etkisi) ya da etkisinin azalması (kısmi aracılık etkisi) beklenmektedir. Bu doğrultuda yapılan son analiz adımında, annelerin Covid-19 korkusunun çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları üzerindeki anlamlı etkisinin ($\beta=.233$, $p \leq 0,05$) otoriter ebeveynlik tutumunun aracı etkisi analize dahil edildiğinde, anlamlılığını marjinal değerde kaybettiği ($\beta=.164$, $p \geq 0,051$) görülmektedir. Bu durumda akıllara tam bir medyatör etkiyi getiriyor olsa da söz konusu marjinal değer dolayısıyla anlamlılığın test edilmesi için Sobel Z testi yapılmıştır. Yapılan Sobel Z Testi analizi sonucuna göre annelerin Covid-19 korkusu ile çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları arasındaki ilişkide otoriter ebeveynlik tutumunun anlamlı bir tam aracı etkiye sahip olduğu saptanmıştır (Sobel $z=1.96$, $p \leq .05$).

Annelerin Covid-19 Korkusu ve Çocukların Anksiyete/İçe Dönüklük Davranışları Arasındaki İlişkide Annenin Aşırı Koruyucu Ebeveynlik Tutumunun Aracı Etkisinin İncelenmesine Dair Bulgular

Şekil 2. Annelerin Covid-19 Korkusu ve Çocukların Anksiyete/İçe Dönüklük Davranışları Arasındaki İlişkide Aşırı Koruyucu Ebeveynlik Tutumunun Aracı Etkisi

Aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunun medyatör etkisine yönelik oluşturulan şema Şekil 2’de yer almaktadır. Değişkenlere dair detaylı bilgiler aşağıda, Tablo 3’te detaylı olarak ele alınmaktadır.

Tablo 3. Çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları üzerinde annelerin covid-19 korkusunun yordayıcı etkisinde aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunun aracı rolü

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler	B	SE	B	t	p
Adım 1 Covid-19 korkusu	Anksiyete/içe dönüklük	.293	.088	.272	3.322	.001
	R=.272, R ² =.074, F=11.033***					
Adım 2 Covid-19 korkusu	Koruyucu ebeveynlik	.383	.083	.366	4.624	.000
	R=.366, R ² =.134, F=21.380***					
Adım 3 Koruyucu ebeveynlik	Anksiyete/içe dönüklük	.213	.086	.206	2.477	.014
	R=.206, R ² =.043, F=6.137*					
Adım 4 Koruyucu ebeveynlik (aracı)	Anksiyete/içe dönüklük	.127	.090	.123	1.405	.162
Covid-19 korkusu (koruyucu ebeveynlik kontrol edildiğinde)		.244	.095	.227	2.587	.011
	R=.295, R ² =.087, F=1.973					

*p≤.05, **p≤.01, *** p≤0.001

Tablo 3'e bakıldığında, bir diğer aracı değişken üzerinden temel hipotezlerin ele alındığı bu kısımda ilk olarak yordayıcı değişken olan Covid-19 korkusunun yordanan değişken olan çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup olmadığını incelemek adına regresyon analizi yapılmıştır. Bulgular doğrultusunda Covid-19 korkusunun çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışlarını anlamlı düzeyde yordadığı ($\beta=.272$, $p\leq 0,05$) ve varyansın %7'sini açıkladığı görülmektedir.

İkinci adımda, yordayıcı değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisinin anlamlı olup olmadığına bakılmış ve regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre Covid-19 korkusunun aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunu anlamlı düzeyde yordadığı ($\beta=.366$, $p\leq 0,05$) ve varyansın %13'ünü açıkladığı görülmektedir.

Üçüncü adım kapsamında ise aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunun çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiş ve aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunun çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu ($\beta=.206$, $p\leq 0,05$) ve varyansın %4'ünü açıkladığı bulunmuştur.

Son olarak dördüncü adımda ise, Covid-19 korkusu ile çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları arasındaki ilişkide aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunun aracılık rolüne ilişkin yapılan

regresyon analizinde Baron ve Kenny (1986)'nin belirlediği kriterlere göre aracı etkiden bahsedebilmek adına aracı değişken analize eklendiğinde yordayıcı bağımsız değişkenin yordayıcılığının ya ortadan kalkması (tam aracılık etkisi) ya da etkisinin azalması (kısmi aracılık etkisi) beklenmektedir. Bu kriterler doğrultusunda dördüncü adımda, aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunun çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları üzerindeki etkisi kontrol edildiğinde Covid-19 korkusunun çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları üzerinde ilk adımda anlamlı olan etkisinin ($\beta=.227, p\leq 0,05$) anlamlılığını kaybettiği ($\beta=.123, p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, annelerin Covid-19 korkusunun, çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları üzerindeki etkisinde aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunun tam aracı role sahip olduğu görülmektedir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırmada aracı etki kapsamında annenin Covid-19 korkusu düzeyi yordayıcı, çocukların kızgınlık/saldırganlık, sosyal yetkinlik ve anksiyete/içe dönüklük davranışları yordanan, annenin ebeveynlik tutumu aracı değişken olacak şekilde model oluşturulmuştur. Ebeveynlik tutumu kendi içinde otoriter, demokratik, izin verici ve aşırı koruyucu olmak üzere 4 alt boyuttan oluştuğundan bu doğrultuda modeller oluşturulmuştur.

Bu ana değişkenler arası korelatif ilişkiler ele alındığında; annelerin Covid-19 korkusu ile çocukların kızgınlık/saldırganlık davranışları arasındaki herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Literatüre bakıldığında ise pandemi sürecinde ebeveynlerde meydana gelen kaygının çocuklarda öfke, saldırganlık, kaygı davranışı ortaya çıkardığı gösterilmiştir (Çelik ve Çak, 2021; Jiao ve ark., 2020) Jiao ve ark. (2020) yaptığı araştırmada Çin, Shaanxi Eyaletinde 168 kız, 142 oğlan çocuk olmak üzere 3-18 yaş arasında toplam 320 çocuktan veri toplanmıştır. Online şekilde toplanan veriler doğrultusunda kaygı/yapışkanlık çocuklarda görülen en yaygın davranış olsa da öfke, saldırganlık davranışlarının olduğu da elde edildi. Russel v.d. (2020) araştırmasına göre pandemi ile birlikte okul öncesi çocuklarda kızgınlık, öfke ve kaygı davranışlarının görüldüğü ortaya çıkmıştır. Alan yazında bu bulguyu destekleyen diğer araştırmalara bakıldığında ise (Arı Arat ve Ogelman, 2021; Bapoğlu Dümenci ve Demir, 2022) yine pandemi döneminde çocuklarda öfke, üzüntü, korku, şaşkınlık, kaygı duygularının yaygınlaştığı görülmektedir. (Derman ve Başal, 2013; Dursun, 2010 ve Özbey, 2010) göre ise pandemi sürecinde çocuklardaki duygu ve davranış değişikliklerinin ve problemle sağlıklı bir şekilde başa çıkabilmenin ebeveynlerin tutumlarından ve çocuklarla iletişim tarzlarından etkilendiği gözükmemektedir. Bu doğrultuda bu araştırmada annelerin Covid-19 korkusu ile çocukların kızgınlık/saldırganlık davranışları arasında ilişki bulunamamasının sebebi araştırmadaki örneklem grubunun genişliği, yaş grubu skalasının genişliği ve kültürel farklılıklar olabilir. Ancak bu kapsamda

literatürde çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu noktada daha geniş ve detaylı sonuçlar için gelecek araştırmalar; erken çocukluk dönemi yaş grubunda, daha büyük ve yaş grubu bakımından dengeli dağılan bir örneklem grubu içinde daha fazla çalışmalar yapmaya odaklanabilir.

Araştırmanın bir sonraki adımında annelerin Covid-19 korkusu ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyi arasındaki ilişki incelenmiş, değişkenler arası anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Araştırmanın bu adımında elde edilen bulgular, bu alanda yapılan literatür çalışmalarının sınırlılığı dolayısıyla tartışılamamıştır. Fakat literatürde ebeveyn kaygısının çocukların sosyal yetkinlik düzeyi üzerindeki etkilerine odaklanan çalışmalara rastlanmaktadır. Tola (2003) aşırı kaygılı, koruyucu ebeveynlerin çocuğa ihtiyacı olan özerkliği vermediği, gereğinden fazla müdahale ve kontrolde bulunup ilgi gösterdiğini ve bu davranışların çocuğun güvenini, bağımsızlığını kazanmasını engelleyip aşırı bağımlı, utangaç ve sosyal yetkinlik becerisi düşük olmasına sebep olduğunu öne sürmektedir. Literatürde bu değişkenler arası araştırma çok kısıtlı olduğundan ebeveynin tutumu ile sosyal yetkinlik düzeyi arasındaki ilişkilere baktığımızda Rydel, Bohlin ve Thorell (2005) ebeveyn tutumlarının çocukların sosyal yetkinlik düzeyi üzerinde önemli bir etkisi olduğunu saptamıştır. Braza v.d., (2015) 5-6 yaşında 72 çocukla yaptığı araştırmaya göre ise demokratik ebeveynlik tutumunun çocukların sosyal yetkinlik düzeyi üzerinde olumlu yönde bir etkisi olduğu görülmüştür. Yılmaz Bolat ve Kahveci (2016) okul öncesi çocukların sosyal davranışlarıyla annelerin tutumları arasındaki ilişkiye dair yaptığı araştırmada annenin ebeveynlik tutumu, annelik stili ve anne-çocuk etkileşiminin çocukların sosyal yetkinlik düzeyi üzerinde etkisi olduğunu saptamıştır. Ebeveyn tutumu, ebeveyn kaygısı ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyi arasında araştırmalar olduğu gibi ebeveyn Covid-19 korkusu ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyi arasında da aynı ilişkilerin bakıldığı yeni araştırmalar gerekmede ve bu kapsamda literatüre katkı sağlanmalıdır.

Diğer yandan annelerin Covid-19 korkusu ile çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları arasındaki ilişkiye bakıldığında Covid-19 korkusunun çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları ile anlamlı, pozitif yönde ilişkisi olduğu görülmüştür. Buradan elde edilen sonucun literatür kapsamında elde edilen bilgiler ile (Frankel, Kuno ve Sampige, 2021; Ghosh, Dubey, Chatterjee ve Dubey, 2020) birbirini desteklediği görülmektedir. Bu adımdan elde edilen sonuçlar klinik açıdan değerlendirildiğinde ebeveynlerin Covid-19 korkusu ile çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğundan, özellikle pandemi döneminde çocukların kaygı davranışları üzerine çalışan terapistlerin psikoterapi modülleri içine ebeveyn Covid-19 korkusuna dair müdahaleleri de eklemelerinin önemli olduğu öne sürülebilir.

İkinci adımda ise annelerin Covid-19 korkusu ile annelerin ebeveynlik tutumları arasındaki ilişki ebeveynlik tutumlarının her bir alt boyutunun toplam puanı ile analiz edilip incelenmiştir. Annelerin Covid-19 korkusu ile otoriter ebeveynlik tutumları arasında pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki, aşırı koruyucu ebeveynlik tutumu ile pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye rastlanmış olup, demokratik ebeveynlik tutumu ile izin verici tutumlar arasında da anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır.

Literatür göz önüne alındığında ise Covid-19 korkusunun anne-çocuk ilişkisine negatif yönde etkisi olup ebeveynlik tutumlarına olumsuz etki ettiği görülmektedir (Ghosh, Dubey, Chatterjee ve Dubey, 2020; Kurt, 2021). Bu noktada bulgumuzun literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Diğer yandan annelerin Covid-19 korkusunun korku, kaygı, depresyon, stres, çaresizlik gibi olumsuz duyguları ortaya çıkardığı görülmekle birlikte (Ahorsu ve ark., 2020; Artan, Meydan ve Irmak, 2021; Guan ve ark., 2020; Huang ve ark., 2020; Lin, 2020) annenin ebeveynlik tutumunu etkilediği bulgularla da uyumludur (Ghosh, R., Dubey, M.J., Chatterjee, S. ve Dubey, S., 2020). Klinik çerçevede aşırı koruyucu ebeveyn tutumları ile çalışırken pandemi sürecinde Covid-19 korkusu da göz önüne alınıp süreçte değerlendirilmesi önerilebilir. Literatür kapsamında ebeveynlik tutumlarının pandemi sürecinde negatif bir yönde değişime uğradığı ele alındığı görülmekle birlikte (Kurt, 2021) demokratik ebeveyn tutumu kapsamında yapılan çalışmaların sınırlılığı dolayısıyla tartışılammıştır. Gelecek araştırmaların bu çerçeveye odaklanarak literatüre katkı sağlaması önerilmektedir. Kay ve Sağlam (2021) yaptığı araştırmada pandemi süreci ile birlikte ebeveynlik tutumlarının daha çok aşırı koruyucu tutuma yönelmiş olsa da izin verici ebeveyn tutumlarına da yöneldiğini öne sürmüştür. Ancak bu kapsamda geniş bir literatüre sahip olunmadığından bu bölümde elde edilen bulgular tartışılammıştır. Bu noktada gelecek araştırmalarda spesifik olarak pandemi sürecinde ebeveynlik tutumlarındaki değişikliklere odaklanılabilir. Bu doğrultuda pandemi döneminde ebeveyn tutumları üzerine çalışan terapistlerin, özellikle ebeveynlerdeki Covid-19 korkusunu da değerlendirmeleri ve söz konusu korkunun ebeveynlik tutumlarına yansımalarını da terapötik müdahale sürecinde ayrıntıyla incelemeleri önerilebilir.

Üçüncü adım olarak annenin ebeveynlik tutumu ile çocukların kızgınlık/saldırganlık, sosyal yetkinlik ve anksiyete/içe dönüklük davranışları arasındaki ilişkiye odaklanılmış ve ebeveynlik boyutu dört alt boyutu ile her bir davranışla arasındaki ilişkiye göre değerlendirilmiştir. Otoriter ebeveynlik tutumunun kızgınlık/saldırganlık ve anksiyete/içe dönüklük davranışları ile pozitif yönde; sosyal yetkinlik davranışları ile negatif yönde bir ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Literatüre bakıldığında bu araştırma sonucunu destekleyen; annelerin sıcak, samimi ve koşulsuz sevgi içermeyip talepkârlığının fazla olduğu otoriter ebeveynlik tutumunun çocukların davranışlarında ve

sosyal becerilerinde olumsuz etki yarattığına yönelik birçok araştırma bulunmaktadır (Bergman ve Walker, 1997; Chipman, Olsen ve Klein, 2000; Ersen, İlnem, Havle, Yener, Karamustafalıoğlu ve İpekçioğlu, 2001; Lipsey ve Derzon, 1998; Hoeve, Blokland, Dubas, Loeber, Gerris ve Van der Laan, 2008; Hoeve, Dubas, Gerris, Van der Laan ve Smeenk, 2011; Jonson-Reid, 2004; Spaccarelli vd., 1995; Steinberg, Eisengart ve Cauffman, 2006; Stone, Otten, Soenens, Engels ve Janssens, 2015). Buradan elde edilen sonuçlar klinik perspektifinden ele alındığında çocuklarda meydana gelen kaygı, saldırganlık gibi olumsuz davranışlarda ya da sosyal yetkinlik becerilerinin düşük olduğu çocuklarda talep eden ancak ilgi vermeyen otoriter ebeveynlik tutumuna yönelik müdahaleler sürece dahil edilebilir.

Demokratik ebeveynlik tutumu ile çocukların kırgınlık/saldırganlık, sosyal yetkinlik ve anksiyete/içe dönüklük davranışları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise sosyal yetkinlik düzeyi ile pozitif, anksiyete/içe dönüklük davranışları ile negatif bir ilişki bulunmuş olup kırgınlık/saldırganlık ile herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Literatür kapsamında demokratik ebeveynlik tutumunun sahip olduğu sağlıklı sınırlar, ilgi, dengeli talepkârlık düzeyinin çocukların sosyal becerilerine olumlu katkıyla, sağlıklı problem çözme becerileri geliştirdiğini ve daha dışa dönük, sosyal çocuklar olduğunu öne süren araştırmalarla (Aral ve Baran, 2011; Çağdaş, 1997; Dworetzky, 1981; Hurlock, 1978; Maccoby ve Martin, 1983) uyumlu olduğu görülmüştür. Klinik anlamda demokratik ebeveynlik tutumunun çocukların sağlıklı gelişimine yönelik etkisi ön planda tutulup ebeveynlerin davranışlarına bir rehber niteliğinde öne sürülebilir.

İzin verici ebeveynlik tutumu ile çocukların kırgınlık/saldırganlık davranışları arasında pozitif yönde bir ilişki görülmüş; diğer davranışlarla herhangi anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Buradan çıkan sonuç ise literatür kapsamında çocukların ihtiyacı olan sağlıklı sınırlar, ilişki ve iletişimin olmadığı izin verici ebeveynlik tutumunun çocukların duygularını düzenleyemeyip saldırgan davranışlar göstermesine yol açtığını öne süren yönünden bulgularla uyumlu olduğu görülmektedir (Demir ve Şendil, 2008; Ekşi, 1980; Nazlıoğlu, 2019; Timpano, Carbonella, Keough, Abramowitz ve Schmidt, 2015). Klinik anlamda çocukların öfke ve saldırgan davranışları ele alınırken izin verici ebeveyn tutumunun sağlayamadığı sağlıklı sınırlar ve iletişim yapılan müdahalelere eklenebilir.

Ebeveynlik tutumunun son alt boyutu olan aşırı koruyucu ebeveynlik tutumu ile Covid-19 korkusu arasındaki ilişki ele alındığında ise anksiyete/içe dönüklük davranışı ile pozitif yönde bir ilişkiye sahip olduğu görülürken; diğer davranışlar ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır. Elde edilen bu bulgu da literatür kapsamında müdahaleci, fazla korumacı, sorumluluk vermekten kaçınan bir yaklaşımın olduğu aşırı korumacı ebeveyn tutumunun çocukların kaygılı, başkasına bağımlı, kendine

güveni olmayan davranışlar ortaya çıkardığını öne süren araştırmalarla birbirini destekler nitelikte olduğu görülmüştür (Demir ve Şendil, 2008; Left, 1966; Kadison ve DiGeronimo, 2004; Kaya, 1997; Oğuz, Özçelik, 2018). Klinik anlamda kaygılı çocuklar ile çalışan terapistlerin ebeveynlerin kaygısına yönelik dikkat verip bu yönde müdahaleler yapmasının anlamlı olduğu söylenebilir.

Tüm bunlar doğrultusunda Baron ve Kenny'in (1986) aracı etki kriterleri doğrultusunda (bağımsız) Covid-19 korkusu ile (bağımlı) çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları arasındaki ilişki anlamlı, (bağımsız) Covid-19 korkusu ile (aracı) annenin otoriter ebeveynlik tutumu ve aşırı koruyucu ebeveynlik tutumu anlamlı, (bağımlı) çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları ile (aracı) annenin otoriter ebeveynlik tutumu ve aşırı koruyucu ebeveynlik tutumu arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Buradan ortaya çıkan otoriter ebeveynlik tutumunun ve aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunun aracı etkisine yönelik ayrı ayrı iki modelde de aracı değişken analize dahil edildiğinde bağımsız değişken bağımlı değişken üzerinde anlamlılığını kaybederek yordayıcılığının azaldığı görülmüştür, yapılan Sobel testi ile de her iki modelin de tam aracı etki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada annelerin Covid-19 korkusunun çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışlarını etkilediğini ancak sahip oldukları ebeveynlik tutumları kontrol edildiğinde ebeveynlik tutumunun tam aracı rolünün olduğunu ve pandemi sürecinde çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışlarındaki değişimin annelerin ebeveynlik tutumları üzerinden etkilendiğini söyleyebiliriz. Literatüre bakıldığında ise araştırma kapsamındaki değişkenleri aracılık hipotezi üzerinden ele alan herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Sonuç olarak annelerin Covid-19 korkusu ile çocukların anksiyete/içe dönüklük davranışları arasında annelerin otoriter ebeveynlik tutumu ve aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunun anlamlı bir tam aracı etkisi olduğu bulunmuştur. Elde edilen bilgiler okul öncesi çocukların davranışları üzerinde Covid-19 sürecinin ve bu süreçte ebeveynlik tutumlarının etkisini anlamlandırmak adına literatüre katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın hipotezlerinin önemli bir bölümü doğrulanmış olsa da söz konusu araştırmanın bazı sınırlılıkları da mevcuttur. Bunlar; araştırmanın yalnızca erken çocukluk dönemini kapsamaması, annelerle yapılması, Covid-19 geçirmemiş anneleri dahil etmesidir. Elde edilen bilgiler ve araştırmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurulduğunda gelecek araştırmalar çalışmayı farklı yaş grupları ile yapabilir ve bu kapsamda yaş grubu yelpazesini genişletebilir. Araştırma kapsamında Covid-19 korkusu üzerinde herhangi bir karıştırıcı değişken olmaması adına Covid-19 geçiren anneler örnekleme dahil edilmemiştir, ancak gelecek araştırmalarda Covid-19 geçiren ve geçirmeyen anneler ile gruplar arası bir çalışma literatüre bir diğer açıdan katkı sağlayabilir. Son olarak, bu

araştırma kısıtlı zaman aralığı sebebiyle, annelere daha kolay ulaşılabildiğinden anne-çocuk ilişkisine odaklanmıştır. Ancak ebeveyn-çocuk ilişkisinde tek bakımverenin anne olmadığının altı çizilerek gelecek araştırmalarda babalarla ilgili çalışma yapılması da önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçınar, B. (2020). İleri Araştırma Yöntemleri Yüksek Lisans Ders Notları. FMV Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Aksoy, A. B., & Kılıç, K. M. (2019). Tutuklu/Hükümlülerin Ebeveynlik Tutumları ile Kendi Ebeveynlerinden Algıladıkları Ebeveynlik Tutumları Arasındaki İlişki. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(3), 672-685.
- Aktaş Özkafacı, A. (2012). Annenin çocuk yetiştirme tutumu ile sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi: Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Alabay, E. (2017). Okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik tutumlarının incelenmesi. Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 1(2), 156- 174.
- Aral, N., Baran, G. (2011). Çocuk Gelişimi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü.
- Arı, R., A. Çağdaş., Z. Seçer Şahin. (2002). Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Arı Arat, C., & Ogelman, H. G. (2021). COVID-19 “Evde Kal” sürecinin anne görüşlerine göre okul öncesi dönem çocuklarının günlük yaşamlarına yansımaları. Çocuk ve Medeniyet, 6 (11), 31-53.
- Arslan, E. & Arı, R. (2008). Erikson’un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeğinin Türkçe’ye Uyarlama, Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Artan, T., Meydan, S., & Irmak, H.S. (2021). Turkish Version of the Fear of COVID-19 Scale: Validity and Reliability Study. Arch Health Sci Res, 8(2):117-123.
- Aydın, B., Şirin, A., Yayıcı, M., Otrar, M., Yayıcı, L. (2002). Gelişim Psikolojisi-İnsan Gelişiminin Temelleri. Ankara: SFN Yayıncılık (Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisi Başkanlığı).
- Bandura, A. (1977). Social learning theory. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action, New Jersey: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control, New York: Worth Publishers.
- Bapoğlu Dümenci, S., & Demir, E. (2022). COVID-19 pandemi sürecinde okul öncesi eğitime devam eden çocukların pandemiye ilişkin algılarının incelenmesi. H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 9(2), 264-280.

- Baş, A. ve Siyez, D. (2011). Akranları tarafından kabul gören ve görmeyen ilköğretim okulu öğrencilerinin akran ilişkilerine yönelik algılarının incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 9, 43-70.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-908.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1), 1-103.
- Baydar, N., Akçınar, B. ve İmer, N. (2012). Çevre, Sosyoekonomik Bağlam ve Ana Babalık. Der. M. Sayıl ve B. Yağmurlu. "Ana Babalık: Kuram ve Araştırma" (81- 127). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14, 198-210.
- Bergman, A.J. ve Walker, E. (1995). "The Relationship Between Cognitive Functions and Behavioral Deviance in Children at Risk for Psychopathology", *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 36: 265-278.
- Bigras M, Dessen MA (2002) Social competence and behavior evaluation in Brazilian preschoolers. *Early Educ Dev* 13: 140-151.
- Braza, F., Carreras, R., Muñoz, J. M., Braza, P., & Azurmendi, A. (2015). Parental socialization styles and children's behavioral problems: A study among Spanish preschoolers. *Journal of Child and Family Studies*, 24(7), 1945- 1954.
- Bronfenbrenner U (1977) Toward an experimental ecology of human development. *Am Psychol* 32: 513-530.
- Bronfenbrenner U (1986) Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Dev Psychol* 22: 723- 742.
- Bronfenbrenner U (1989) Ecological systems theory. *Annals of Child Development* 6 içinde, R. Vasta (ed) JAI, Greenwich, CT. s:187-251.
- Buchanan, A. (2014). Risk and protective factors in child development and the development of resilience. *Open Journal of Social Sciences*, 2, 244 -249. doi: 10.4236/jss.2014.24025.
- Butovskaya M.L. ve Demianovitsch A.N. (2002) Social competence and behavior evaluation (SCBE-30) and socialization values (SVQ): Russian children ages 3 to 6 years. *Early Educ Dev* 13: 153-170.
- Campbell S.B. (2002) Behavior problems in preschool children: Clinical and developmental issues. Guilford, New York.
- Carver, C. S. (1997). You want to measure coping but your protocol's too long: Consider the brief COPE. *International Journal of behavioral medicine*, 4 (1), 92-100.

- Centers for Disease Control and Prevention (2020a). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Manage anxiety & stress. Retrieved March 16, 2020, from: <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prepare/managingstress-anxiety.html>
- Centers for Disease Control and Prevention (2020b). Coronavirus disease 2019 (COVID-19): Reducing stigma. Retrieved March 16, 2020, from: <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/about/related-stigma.html>
- Colder, C.R., Lochman, J.E. ve Wells, K.C. (1996). The Moderating Effects of Children's Fear and Activity Level on Relations Between Parenting Practices and Childhood Symptomatology. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25(3), 251-263.
- Conger, R. D., Patterson, G. R. & Ge, X. (1995). It takes two to replicate: A mediational model for the impact of parents' stress on adolescent adjustment. *Child Development*, 66, 80-97.
- Chipman, S., Olsen, S.F., Klein, S. vd. (2000). Family Relations, Differences in Retrospective Perceptions of Parenting of Male And Female Inmates and Non-Inmates, *Family Relations*, 49 (1): 5-12.
- Cüceloğlu, D. (2012). İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çaykuş, E. T., Çaykuş, T. M. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Çocukların Psikolojik Dayanıklılığını Güçlendirme Yolları: Ailelere, Öğretmenlere ve Ruh Sağlığı Uzmanlarına Öneriler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 95-113.
- Çelik, Ş. ve Çak, E. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinin Aile Üzerine Etkisi. *Gevher Nesibe Journal Of Medical & Health Sciences*. 8(11), 43-49. Doi: <http://dx.doi.org/10.46648/gnj.185>
- Çıkrıkçı, A. (2020). Okul Öncesi Eğitime Yeni Başlayan Çocukların Ayrılma Kaygıları ile Annelerinin Kaygıları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çorapçı, F., Aksan N., Arslan-Yalçın, D. ve Yağmurlu, B. (2010). Okul Öncesi Dönemde Duygusal, Davranışsal ve Sosyal Uyum Taraması: Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(2).
- Çölgeçen, Y. ve Çölgeçen, H. (2020). Covid-19 Pandemisine Bağlı Yaşanan Kaygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi: Türkiye örneği, *Turkish Studies*, 15(4), 261-275. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44399>
- Dağ, İ. (1999). Psikolojinin ışığında kaygı. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 6, 181-189.
- Darling, N., ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496.
- Demirbaş, M. ve Yağbasan, R. (2005). Sosyal Öğrenme Teorisine Dayalı Öğretim Etkinliklerinin, Öğrencilerin Akademik Başarılarının Kalıcılığına Olan Etkisinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 165-166.
- Demirkaya, S. K. ve Abalı, O. (2012). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının okul öncesi dönem davranış sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13:67-74.

- Denham, S. A., Renwick, S. M., & Holt, R. W. (1991). Working and playing together: prediction of preschool social-emotional competence from mother-child interaction. *Child Development*, 62(2), 242-249.
- Denham, S.A. & Kochanoff, A.T. (2002). Parental contributions to preschoolers' understanding of emotion. *Marriage & Family Review*, 34(3-4), 311-343. doi: 10.1300/J002v34n03_06
- Denham, S.A., Bassett, H.H., & Wyatt, T. (2007). The socialization of emotional competence. In J. E. Grusec, & P. D. Hastings (Eds.). *Handbook of socialization: Theory and research*, 614-637. New York: Guilford Press.
- Derman, M. T. ve Başal, H. A. (2013). Okul öncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi. Eğitim Fakültesi Dergisi* 2(1), 115-144.
- Dikmeer İA. Bilişsel gelişim kuramları. In *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları* (Eds AS Aysev, Y Taner):95-107. İstanbul, Golden Print, 2007.
- Döğer, S. S., Kılınç, F. E. (2021). 4-6 Yaş Çocuğa Sahip Ailelerin Covid-19 Pandemi Sürecinde Çocukları ile İletişimlerinin İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 480-496.
- Dursun, A. (2010). Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Eisenberg, N., Zhou, Q., Spinrad, T. L., Valiente, C., Fabes, R. A., ve Liew, J. (2005). Relations among positive parenting, children's effortful control, and externalizing problems: A three-wave longitudinal study. *Child Development*, 76, 1055-1071
- Ekşi, A. (1980). *Çocuk, genç, ana babalar*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Eminoğlu, B. (2007). Dört Beş Yaş Çocuklarının Sosyal Davranışları ile Ebeveyn Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*, New York: Norton.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton&Company,Inc.
- Eroğlu Ada, F. (2016). The role of home and childcare chaos in children's development. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ersen, H., İlnem, M. C., Havle, N., Yener, F., Karamustafaoğlu, N. ve İpekçioğlu, D. (2011). Suç İşlemiş Kadınların Sosyodemografik Özellikleri Anne Baba Tutumları ve Öfke İfade Biçimlerinin Değerlendirilmesi, *Klinik Psikiyatri*, 14: 218-229.
- Florek S., Dębski P., Piegza M., Gorczyca P. Ve Pudlo R. (2021) Relationship between the Severity of Anxiety Symptoms, Aggression and Alcohol Consumption during the COVID-19 Pandemic Period. *Medicina* (Kaunas). doi: 10.3390/medicina57090959. PMID: 34577882; PMCID: PMC8471225.

- Folkman S., Lazarus R.S. (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *J Health Soc Behav*, 21:219-239.
- Folkman S. (1984). Personal control and stress and coping processes: a theoretical analysis. *J Pers Soc Psychol*, 46:839-852.
- Folkman S., Lazarus R.S., Gruen R.J. ve DeLongis A. (1986). Appraisal, coping, health status, and psychological symptoms. *J Pers Soc Psychol*, 50:571-579. 3.
- Ford, D.H., ve Lerner, R.M. (1992). *Developmental Systems Theory: An Integrative Approach*. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications.
- Foster, S.L., & Ritchey, W.L. (1979). Issues in the assessment of social competence in children. *J Appl Behav Anal. Winter*;12(4):625-38. doi: 10.1901/jaba.1979.12-625. PMID: 16795619; PMCID: PMC1311486.
- Frankel LA, Kuno CB ve Sampige R. (2021) The relationship between COVID-related parenting stress, nonresponsive feeding behaviors, and parent mental health. *Curr Psychol*. 8:1-12. doi: 10.1007/s12144-021-02333-y. Epub ahead of print. PMID: 34642561; PMCID: PMC8499607.
- Ghosh R, Dubey MJ, Chatterjee S ve Dubey S. (2020). Impact of COVID -19 on children: special focus on the psychosocial aspect. *Minerva Pediatrica*. 72(3):226-235. DOI: 10.23736/s0026-4946.20.05887-9. PMID: 32613821.
- Guan, W. J., Ni, Z. Y., Hu, Y., Liang, W. H., Ou, C. Q., He, J. X., ... & Du, B. (2020). Clinical characteristics of coronavirus disease 2019 in China. *New England Journal of Medicine*. <https://doi.org/10.1056 /NEJMoa2002032>.
- Gülay, H. ve Önder, A. (2011). Annelerin tutumlarına göre 5-6 yaş çocuklarının sosyal-duygusal uyum düzeyleri. *Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,1,1.
- Gülterler, D. (2007). Anne Babaların Uyguladıkları Disiplin Yöntemlerinin Çocukların Disiplin, İçselleştirme, Sosyal Yeterlik ve Bilişsel Olgunlaşma Sorunları ile İlişkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hastings, P.D. & De, I. (2008). Parasympathetic regulation and parental socialization of emotion: Bio-psychosocial processes of adjustment in preschoolers. *Social Development*, 17 (2), 211-237.
- Hoeve, M., Dubas, J. S., Gerris, J. R. M., van der Laan, P. H. ve Smeenk, W. (2011). Maternal and Paternal Parenting Styles: Unique and Combined Links to Adolescent and Early Adult Delinquency, *Journal of Adolescence*, 34(5): 813-827.
- Hoghugh, M. S., & Long, N. (Eds.). (2004). *Handbook of parenting: theory and research for practice*. Sage.
- Holahan C.J. ve Moos R.H. (1987). Risk, resistance, and psychological distress: A longitudinal analysis with adults and children. *J Abnorm Psychol*, 96:3-13.
- Holden, W. G. (1997). *Parents and the dynamics of child rearing*. United States: Westview Pres.

- Hops, H. (1983). Children's social competence and skill: Current research practices and future directions, *Behavior Therapy*, 14(1), 3-18.
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., ... Cao, B. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *The Lancet*. doi:10.1016/s0140-6736(20)30183-5
- İlhan, T. (2017). Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Stratejileri ile Çocukların Sosyal Yetkinlik Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi: Hacettepe Üniversitesi.
- İyi, T. İ. ve Çoban, A. E. (2019). Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Stratejileri ile Çocukların Davranış Problemleri Arasındaki İlişki. *Başkent University Journal of Education*, 6(2), 155-166.
- Jiao, W.Y., Wang, L.N., Liu, J., Fang, S.F., Jiao, F.Y., Pettoello-Mantovani, M. ve Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic. *The Journal of Pediatrics*, 221: 264-266.
- Jonson-Reid, M. (2004). Child Welfare Services And Delinquency: The Need To Know More, *Child Welfare*, 83: 157-173.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). Çocuğun Değeri: Türkiye’de Değerler ve Doğurganlık. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında insan ve Aile. İstanbul: Altan Matbaacılık Ltd. Şti.
- Kalaycı, Ş. (Ed.) (2010). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kaner, S. (2009). Zihin Engelli Çocukların Duygusal ve Davranışsal Problemlerinin Değerlendirilmesinde Anne-Baba ve Öğretmen Tutarlılığı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 239-263.
- Karaköse Çelik, S. (2020). Covid-19 Tanısı Almış ve Almamış Bireylerde Salgına Yönelik İnançlar, Baş Etme Stratejileri ve Psikopatoloji Arasındaki İlişki: Boylamsal Bir Çalışma. TÜBİTAK 1001 Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı.
- Karoğlu, H. ve Ünüvar, P. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Gelişim Özellikleri ve Sosyal Beceri Düzeyleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 231-254. DOI: 10.21764/efd.12383
- Keenan K, Wakschlag L (2004) Are oppositional defiant and conduct disorder symptoms normative behaviors in preschoolers? A comparison of referred and nonreferred children. *Am J Psychiatry* 161: 356–358.
- Kılıç, Ş. ve Ağaoğlu, F. (2019). Okul Öncesi Dönemde Duygu Anlamanın Sosyal Yetkinlik ve Davranış Üzerindeki Yordayıcı Etkisinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 182-194. DOI: 10.17556/erziefd.492898

- Kochanska, G., Murray, K. T., ve Harlan, E. T. (2000). Effortful control in early childhood: Continuity and change, antecedents, and implications for social development. *Developmental Psychology*, 36, 220–232.
- Kurt, Ş. (2021). Pandemi Sürecinde Annelerin Koronavirüs Hastalığı Korkusu ve Anne-Çocuk İletişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 13(Suppl 1):245-256. Doi: 10.18863/pgy.971643
- Kuzgun, Y. (1991). Ana Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları
- Küçüköğüt, C. (2015). 3-5 yaş arasında ve anaokuluna giden çocuk annelerinin ayrılma kaygısı ve bağlanma biçimleri ile çocuğun davranışları ve ayrılma kaygısı arasındaki ilişki: Bilişsel esnekliğin aracı rolü. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ladikli, N., Bahadır, E., Yumuşak, F.N., Akkuzu, H., Karaman, G. & Türkkan, Z. (2020). Covid-19 Korkusu Ölçeği'nin Türkçe Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *International Journal Of Social Sciences*, 3(2), 71-80.
- LaFreniere PJ, Dumas JE (1996) Social competence and behavior evaluation in children ages 3 to 6 years: The short form (SCBE-30). *Psychol Assess* 8: 369-377.
- LaFreniere P, Masataka N, Butovskaya M ve ark. (2002). Cross-cultural analysis of social competence and behavior problems in preschoolers. *Early Educ Dev* 13: 201-220.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L., & Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child development*, 62(5), 1049-1065.
- Lazarus RS. (1993) Coping theory and research: past, present, and future. *Psychosom Med*. May-Jun;55(3):234-47. doi: 10.1097/00006842-199305000-00002. PMID: 8346332.
- Levy, D. (1966). Maternal overprotection. New York: W. W. Norton and Company Inc.
- Liman, B. (2020). 60-72 Aylık Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Davranış Durumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (37), 8-19. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/54277/609992>
- Lin, C.-Y. (2020). Social reaction toward the 2019 novel coronavirus (COVID-19). *Social Health and Behavior*, 3(1), 1–2. https://doi.org/10.4103/SHB.SHB_11_20.
- Lipsey M.W. ve Derzon J.H. (1998). Predictors of Violent or Serious Delinquency in Adolescence and Early Adulthood: A Synthesis of Longitudinal Research, (Eds. R Loeber, DP Farrington), *Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions* (pp. 86-105). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Maccoby, E. ve Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of family: Parent-child interaction. E. M. Hetherington ve P. H. Mussen, (Ed.), *Handbook of child psychology: Socialization, personality, and social development* (4. baskı) içinde (1-101). New York: Wiley

- Masten, A. S., & Cicchetti, D. (2012). Risk and resilience in development and psychopathology: The legacy of Norman Garmezy. *Development and Psychopathology*, 24(2), 333-334.
- Memiş Doğan, M., Düzel, B. (2020). Covid-19 Özelinde Korku-Kaygı Düzeyleri. *Turkish Studies*, 15(4), 739-752. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44678>
- Mert, Ö. Ak. (2007). Jean Piaget düşüncesinde psikolojik yapılar (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Moos, R. (1993). *Coping responses inventory: Professional manual* (2nd ed.). New York: PAR Assessment Resources.
- Muris, P., Meesters, C., Merckelbach, H. ve Hülßenbeck, P. (2000). Worry in children is related to perceived parental rearing and attachment. *Behaviour Research and Therapy*, 38(5):487-97. DOI: 10.1016/S0005-7967(99)00072-8
- Navaro, L. (1989). Aşırı Koruyuculuğun Çocuk Eğitimine Etkileri. 6.Ya-pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Nazlıoğlu, A.G. (2019). Çocuğun Ayrılık Kaygısı ile Annelerinin Kaygı Düzeyleri ve Ebeveynlik Tutumları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı.
- Özben, Ş. & Argun, Y. (2002). Okul Öncesi Çocukların Anne-Babalarının Çocuk Yetiştirme Tutumları ile İlgili Değişkenlerin İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 18-28.
- Özbey, S. (2010). Okul öncesi çocuklarda uyum ve davranış problemleriyle başa çıkmada ailenin rolü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(21), 9-18.
- Özdemir, Ş., Vatandaş, C. ve Torlak, Ö. (2009). Sosyal problemleri çözmede aile yaşam döngüsünün (AYD) önemi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 16(4), 8.
- Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 19-34.
- Pappas, G., Kiriase, I. J., Giannakis, P., & Falagas, M. E. (2009). Psychosocial consequences of infectious diseases. *Clinical Microbiology and Infection*, 15(8), 743-747. <https://doi.org/10.1111/j.1469-0691.2009.02947.x>
- Parker, J.G. & Asher, S.R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29(4), 611-621.
- Pearlman, M. Y., Schwalbe, K. D. A., & Cloitre, M. (2010). *Grief in childhood: Fundamentals of treatment in clinical practice*. American Psychological Association.
- Piaget, J. (1929). *The child's conception of the world*. London: Routledge.

- Ramsden, S. R. & Hubbard, J.A. (2002). Family expressiveness and parental emotional coaching: Their role in children's emotion regulation and aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30(6), 657- 667.
- Rydell, A. M., Bohlin, G., & Thorell, L. B. (2005). Representations of Attachment to Parents and Shyness as Predictors of Children's Relationships with Teachers and Peer Competence in Preschool. *Attachment and Human Development*, 7, 187-204.
- Santrock JW. (1997). Life-span development. London: Brown & Benchmark Publishers.
- Smith, S., Mullis, F., Kern, R. M., & Brack, G. (1999). An Adlerian model for the etiology of aggression in adjudicated adolescents. *The Family Journal*, 7(2), 135-147.
- Spaccarelli S., Coatsworth J.D. ve Bowden B.S. (1995). Exposure to Serious Family Violence Among Incarcerated Boys: Its Association with Violent Offending and Potential Mediating Variables, *Violence and Victims*, 10: 163-182.
- Spence SH, Rapee R, McDonald C ve ark. (2001) The structure of anxiety symptoms among preschoolers. *Behav Res Therapy* 39: 1293–1316.
- Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement. *Educational psychology review*, 17(2), 125-146.
- Steinberg, L., Blatt Eisengart, I. ve Cauffman, E. (2006). Patterns of Competence and Adjustment Among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Homes: A Replication in a Sample of Serious Juvenile Offenders, *Journal of Research on Adolescence*, 16(1): 47-58.
- Stone, L. L., Otten, R., Soenens, B., Engels, R. C., & Janssens, J. M. (2015). Relations between parental and child separation anxiety: the role of dependency-oriented psychological control. *Journal of child and family studies*, 24(11), 3192-3199.
- Sun, S.H., Zhu, Y.C., Shih, C.L., Lin, C.H., ve Wu, S.K. (2010). "Development and Initial Validation of the Preschooler Gross Motor Quality Scale", *Research in Developmental Disabilities*, 31, 1187-1196.
- Şahan-Aktan, B., & Önder, A. (2018). Okul öncesi dönemde psikolojik dayanıklılık. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 20-30.
- Şendil, G. ve Demir, E. K. (2008). Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*, 11 (21), 15-25.
- Taborsky, B. ve Oliveira, R.F. (2012). Social competence: An evolutionary approach, *Trends in Ecology and Evolution*, 1613, 1-10.
- Timpano, K. R., Carbonella, J. Y., Keough, M. E., Abramowitz, J., & Schmidt, N. B. (2015). Anxiety sensitivity: an examination of the relationship with authoritarian, authoritative, and permissive parental styles. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 29(2), 95-105.

- Tokol, O. (1996). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam eden ve Etmeyen 3-6 Yaş Çocuklarının, Gelişim Özellikleri ve Anne-Baba Tutumlarının Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tola, D. (2003). İlkokul 5. sınıf çocuklarında ahlaki yargı ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Torgerson, C. N., Love, H. A., & Vennun, A. (2018). The buffering effect of belonging on the negative association of childhood trauma with adult mental health and risky alcohol use. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 88, 44–50. doi:10.1016/j.jsat.2018.02.005
- Tozduman Yaralı, K. ve Özkan, H. K. (2016). Çocukların (60-72 Aylık) Sosyal Problem Çözme Becerileri ile Sosyal Yetkinlik ve Davranış Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20 (2), 345-361.
- UNICEF (2020b). COVID-19 Ebeveyni Olmak, Sakin Olun ve Stresle Başa Çıkın. https://868b1700-4f92-4143-a9e1-4d615770397f.filesusr.com/ugd/d13cc0_dc15c5cb09534f5c856329b2473b7ffd.pdf adresinden ulaşılmıştır.
- Ural, O., Güven, G., Sezer, T., Azkeskin, K. ve Yılmaz, E. (2015). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Bağlanma Biçimleri ile Sosyal Yetkinlik ve Duygu Düzenleme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, Uluslararası Katılımlı 3. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongre Kitabı*, Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbfd/issue/7893/103919>
- Usta, S. Y., Gökcan, H. N. (2015). Çocukların ve annelerinin gözünden Covid-19. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 187-206.
- Uzun, H., Karaca, N. H., Metin, Ş. (2021). Assesment of parent-child relationship in Covid-19 pandemic. *Children and Youth Services Review*, 120. 1-11.
- Yavuzer, H. (1993). Çocuk Gelişimi. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1994). Çocuk Psikolojisi. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1997). Çocuk Eğitimi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, B. (1993). Kişilik gelişiminde ailesel faktörlerin etkisine ilişkin bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 3(3).
- Yeung, W. J., Linver, M. & Brooks-Gunn, J. B. (2002). How Money matters for youngchildren's development: Parental investment and family processes. *Child Development*, 73, 1861-1879
- Yılmaz, A. (2001). Eşler arasındaki uyum, anne-baba tutumu ve benlik algısı arasındaki ilişkilerin gelişimsel olarak incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 16(47), 1-2.
- Yılmaz Bolat, E. & Kahveci, D. (2016). 4-6 Yaş Grubu Çocukların Bazı Değişkenlere Göre Sosyal Becerilerinin Karşılaştırılması. *Turkish Journal of Primary Education*, 1 (1), 14-25.

- Watts, R. E. (1995). How I remember my family: a premarital/marriage counseling questionnaire. *The Family Journal*, 3(2), 155-157.
- Wang, M. F., & Zhang, Y. L. (2012). Relationship between preschoolers' anxiety and parenting styles: a longitudinal study. *Chinese Journal of Clinical Psychology*, 20(1), 49-52.
- Wang, D., Hu, B., Hu, C., Zhu, F., Liu, X., Zhang, J., ... & Zhao, Y. (2020). Clinical characteristics of 138 hospitalized patients with 2019 novel coronavirus–infected pneumonia in Wuhan, China. *JAMA*, 323(11), 1061–1069. <https://doi.org/10.1001/jama.2020.1585> .
- Wang, L., Chen, L., Jia, F., Shi, X., Zhang, Y., Li, F., ... Li, T. (2021). Risk factors and prediction nomogram model for psychosocial and behavioural problems among children and adolescents during the COVID-19 pandemic: A national multicentre study. *Journal of Affective Disorders*, 294, 128–136. doi:10.1016/j.jad.2021.06.077
- Weiss, B., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (1992). Some consequences of early harsh discipline: child aggression and a maladaptive social information processing style. *Child development*, 63(6), 1321-1335.
- Whaley, S. E., Pinto, A., & Sigman, M. (1999). Characterizing interactions between anxious mothers and their children. *Journal of consulting and clinical psychology*, 67(6), 826.
- Yahşi, G., Bayraktar, S. (2016). The Effect of Birth Order on Attachment Style According to Attachment Theory. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2 (1), 256-267.
- Yavuz, K. (1991). Anne ve çocuk, *Aile ve Toplum Dergisi*, 1, 12-18.
- Yenidede, E. E. (2018). 60-72 Aylık Çocukların Prososyal Davranışlarına Sosyal, Duygusal ve Bilişsel Gelişimlerinin Etkisinin İncelenmesi. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi: Maltepe Üniversitesi
- Yılmaz, A. (1999). Çocuk yetiştirme tutumları: Kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 1(3), 99-118.
- Yoldaş, C. & Demircioğlu, H. (2019). Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Psikososyal Risk Faktörleri ve Koruyucu Unsurlar. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 18(1),40-4.